

УДК: 005.934

Л.Л. Ісмаїлова

СИСТЕМА КРИТЕРІЇВ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

У даній статті визначена сутність та критерії оцінки економічної безпеки.

The article defines the essence and criteria of the enterprise economy security evaluation.

Ключові слова: безпека, економічна безпека, безпека підприємства, критерії економічної безпеки.

В умовах сьогодення зовнішні чинники негативно впливають на діяльність підприємств, що пояснюється загальною фінансово-економічною ситуацією в країні. Підприємства здійснюють господарську діяльність в умовах довгострокового дефіциту та неврегульованих протиріч нормативно-правової бази, загострення конкурентної боротьби між підприємствами, відсутності науково-обґрунтованої концепції реформ тощо, проблем забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання. Економічна безпека санаторно-курортних підприємств взагалі обділена увагою, що чинить негативний вплив на процеси відтворення робочої сили та збереження довкілля.

Слід зазначити, що зарубіжні та українські вчені досить активно займаються дослідженням і серйозним аналізом проблеми економічної безпеки підприємств. Так, на думку І. Камлика, економічна безпека підприємства – це такий стан розвитку суб'єкта господарювання, що характеризується стабільністю економічного і фінансового розвитку, ефективністю нейтралізації негативних чинників і протидії їх впливу на всіх стадіях його діяльності [7]. А. Сухоруков вважає, що економічна безпека підприємства – це захищеність його діяльності від негативного впливу зовнішнього оточення, а також здатність вчасно усунути різноманітні погрози чи пристосуватися до наявних умов, що не відображаються негативно на його діяльності [9]. О. Раздіна дане поняття трактує як комплекс заходів, що сприяють підвищенню фінансової стійкості господарських суб'єктів за умов ринкової економіки, що захищають їхні комерційні інтереси від впливу негативних ринкових процесів [10]. Н. Капустін визначає економічну безпеку підприємства як сукупність чинників, що забезпечують незалежність, стійкість, здатність до прогресу в умовах дестабілізуючих факторів [8]. В. Ортинський вважає, що сутність економічної безпеки – це стан і здатність економічної системи протистояти небезпеці руйнування її оргструктури і статусу, а також перешкодам у досягненні цілей розвитку [6].

Водночас певні аспекти даної проблеми потребують додаткового вивчення та доопрацювання, зокрема питання уточнення сутності економічної безпеки санаторно-курортних підприємств сутності оцінки економічної безпеки та виокремлення її критеріїв.

Метою дослідження є уточнення сутності економічної безпеки підприємств.

Узагальнення думок вчених щодо визначення поняття безпеки дозволяє констатувати, що безпека – це стан захищеності особистості, суспільства, держави від зовнішніх і внутрішніх небезпек і погроз, який базується на діяльності людей, суспільства, держави, світового співтовариства народів щодо виявлення (вивчення), попередження, ослаблення, усунення (ліквідації) небезпек і загроз, здатних знищити їх, позбавити фундаментальних матеріальних і духовних цінностей, завдати неприйнятної шкоди, закрити шлях для виживання і розвитку.

Безпека підприємства – це стан захищеності його життєво важливих і законних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз у різних протиправних формах, що забезпечує стабільний розвиток відповідно до статутних цілей [1].

Економічна безпека – це стан економіки, що слугує захистом економічних інтересів країни, за якого цілком можливим є стійке економічне зростання; ефективно задоволення економічних потреб, а також контроль із боку держави за переміщенням і використанням національних ресурсів [2; 3; 4; 5].

Формування економічної безпеки підприємства передбачає врегулювання таких основних моментів: безпеки інформації і прийняття рішень; безпеки менеджменту і кадрів; юридичної безпеки; фінансової безпеки; безпеки культури; безпеки проведення шпигунства, безпеки виробництва [8; 1].

Об'єктами економічної безпеки є: власна економічна система країни; окремі сфери діяльності: військова, соціальна, політична, правова, інформаційна тощо; суспільство – з його інститутами, організаціями, фірмами, підприємствами, а також особистість (індивід) [7].

Суб'єктами формування економічної безпеки є: держава і суспільство з усіма його інститутами (державні й місцеві органи виконавчої і законодавчої влади; міністерства, відомства, комерційні і некомерційні організації, громадські організації, окремі громадяни тощо).

Економічна безпека підприємств як суб'єкт економіки розглядається на макрорівні. Її метою є: прибутковість, конкурентоздатність підприємств, їх стійкість до змін ринкової кон'юнктури, ефективного використання всіх наявних ресурсів тощо. Рівень економічної безпеки підприємств залежить від ефективності менеджменту, можливостей конкретного підприємства щодо запобігання можливих загроз і ліквідації наслідків визначених негативних складових частин зовнішнього і внутрішнього середовища.

Метою економічної безпеки будь-якого підприємства є забезпечення умов для стабільного і максимально ефективного функціонування на даний час та формування високого потенціалу розвитку суб'єкта в майбутньому:

– захист більш високої ефективності господарювання, фінансової стабільності і незалежності підприємства;

- забезпечення технологічної незалежності і досягнення високої конкурентоспроможності суб'єкта господарювання;
- підтримання високої ефективності менеджменту, оптимальної й ефективної організаційної структури керування підприємством;
- досягнення високого рівня кваліфікації персоналу і його інтелектуального потенціалу, належної ефективності корпоративної діяльності;
- мінімізація руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього середовища;
- якісна правова захищеність всіх аспектів діяльності підприємства.

Стан безпеки підприємства можна визначити за допомогою відповідних критеріїв і показників (індикатори). Вони сигналізують про зону безпеки, а також про розвиток небезпеки унаслідок впливу загрози [10, с.12–13]

Критерій економічної безпеки – це оцінка стану економіки з погляду найважливіших процесів, що відображають сутність економічної безпеки. Існує методика оцінювання рівня економічної безпеки на основі семи складників. Даний підхід можна назвати ресурсно-функціональним. Він припускає визначення сукупного критерію економічної безпеки підприємства, що розраховується на основі думок кваліфікованих експертів із застосуванням приватних функціональних критеріїв економічної безпеки підприємства. Приватні функціональні критерії економічної безпеки підприємства залежно від кожної з її складових частин розраховуються на основі оцінки шкоди, завданої економічній безпеці підприємства, і ефективності заходів щодо її запобігання. Формула розрахунку сукупного критерію економічної безпеки підприємства (СКЕБ) має такий вигляд:

$$\text{СКЕБ} = \sum_{i=1}^N K_i d_i, \quad (1.1)$$

де K_i – значення приватних функціональних критеріїв економічної безпеки підприємства; d_i – питома вага значущості функціональних складових частин економічної безпеки підприємства:

$$\sum d_i = 1.$$

Питома вага приватних функціональних критеріїв економічної безпеки підприємства в сукупному критерії економічної безпеки підприємства розраховується на основі оцінки сукупних втрат функціональних складників його економічної безпеки.

Ресурсно-функціональний підхід дуже складно використовувати для оцінки економічної безпеки, оскільки згідно з ним розглядається вся функціональна діяльність підприємства, що не повністю відповідає визначенню поняття економічної безпеки. Практичне застосування ресурсно-функціонального методу для оцінки рівня економічної безпеки підприємства є дуже складним і недоцільним через його недостатню вірогідність.

В. Ортинський пропонує методику визначення інтегрального рівня економічної безпеки підприємств сфери матеріального виробництва на підставі наявних показників фінансово-господарської діяльності. Автор розглядає рівень економічної безпеки

підприємства як функцію багатьох змінних – показників діяльності підприємства. Рівень економічної безпеки визначається за формулою (1.2) [6]:

$$Y_{ЕБП} = F(X_i) = a_1 f(x_1) + a_2 f(x_2) + \dots + a_i f(x_i), \quad (1.2)$$

де $f(x_1), f(x_2), \dots, f(x_i)$ – функції залежності рівня економічної безпеки підприємства від відповідних показників діяльності; $a_1, a_2, \dots, a_i$ – питома вага значущості кожного показника для забезпечення економічної безпеки підприємства, $\sum_{i=1}^n a_i = 1$; n – кількість показників складників.

Залежність рівня економічної безпеки від показника діяльності підприємства визначається за формулами (1.3) і (1.4)

$$f(x_i) = -I + e^{-\lambda(x-x_{RH})}, \quad (1.3)$$

або

$$f(x_i) = -I - e^{-\lambda(x-x_{RH})}, \quad (1.4)$$

де e – основа натурального логарифма, що дорівнює 2,71828; b – постійна додатна величина.

Позитивною рисою цього методу є те, що під час оцінки рівня економічної безпеки використовуються показники зі звітності підприємства, які є легко доступними. Однак це є і його недоліком, оскільки під час оцінки застосовуються тільки показники підприємства, за якими не можна достовірно визначити рівень безпеки, бо на підприємство, головним чином, впливає ще й зовнішнє оточення.

І. Нагорна пропонує використовувати інтегральний показник при визначенні економічної безпеки підприємства (1.5) [10].

$$PB = \prod_{i=1}^M q_i \cdot \prod_{j=1}^N \frac{I_{jt+1}}{I_{jt}} > 1, \quad (1.5)$$

де q_i – показник контролю за включенням моделі параметрів економічної безпеки підприємства (приймається рівним 1 за наявності показника, 0 – за його відсутності); M – кількість нормативних показників; I_{jt}, I_{jt+1} – індекси показників економічної безпеки, розглянуті в динаміці, відповідно до періоду t і $t+1$, характеризують крок переоцінки рівня економічної безпеки підприємства.

Використання цього методу на практиці призведе до багатьох ускладнень. Це пов'язано з відсутністю на сьогодні нормативно й методично встановленого переліку показників, що безпосередньо впливають на рівень економічної безпеки підприємства та їх критичних значень.

Таким чином, приймаючи до уваги вищенаведене, вважаємо, що економічна безпека санаторно-курортних підприємств – це такий стан функціонування підприємств, який свідчить про можливість стійкого їх функціонування на основі прибуткової діяльності,

захищеність від зовнішніх і внутрішніх загроз та небезпек, здатність активного реагування на їх появу, що забезпечує умови збереження екосистеми та здоров'я нації.

1. *Соснин А.С.* Менеджмент безопасности предпринимательства: учеб. пособие / А.С. Соснин, П.Я. Прыгунов. – К.: Изд-во Европ. ун-та, 2002. – 504 с.;
2. *Бендиков М.* Экономическая безопасность промышленного предприятия (организационно-методический аспект) / М. Бендиков // Консультант директора. – 2000. – № 2. – С. 7–13;
3. *Болгова К.В.* Організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки підприємства [Електронний ресурс] / К.В.Болгова, Л.І. Шилова. – Режим доступу: www.masters.donntu.edu.ua;
4. *Вечканов Г.С.* Экономическая безопасность: учебник для вузов / Г.С. Вечканов. – СПб: Питер, 2007. – 384 с.;
5. *Козаченко Г.В.* Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко. – К.: Лібра, 2003. – 280 с.;
6. Економічна безпека підприємств, організацій та установ: навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / В.Л. Ортинський, І.С. Керницький, З.Б. Живко та ін. – К.: Правова єдність, 2009. – 544 с.;
7. *Камлик М.І.* Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: навчальний посібник / М.І. Камлик. – К.: Атіка, 2005. – 432 с.;
8. *Капустин Н.* Экономическая безопасность отрасли и фирмы / Н. Капустин // Бизнес-информ. – 2005. – № 11–12. – С. 45–47.;
9. *Ковалёв Д.* Экономическая безопасность предприятия // Экономика Украины / Д. Ковалёв, Т. Сухорукова. – 2004. – № 10. – С. 48–52;
10. *Раздина Е.* Коммерческая информация и экономическая безопасность предприятия / Е. Раздина // Бизнес-информ. – 2001. – № 24. – С. 63–65.